

УДК 321.01:141.155

**БІОПОЛІТИКА ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ У НЕОЛІБЕРАЛЬНІЙ
ІДЕОЛОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ****BIOPOLITICS AS A MECHANISM OF PUBLIC
ADMINISTRATION IN A NEOLIBERAL
IDEOLOGICAL PARADIGM****Кузь О. М.,**

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та політології,
Харківський національний економічний
університет ім. Семе́на Кузне́ця (Харків, Україна),
e-mail: oleh.kuz@hneu.net, ORCID:
0000-0003-1359-2466

Чешко В. Ф.,

доктор філософських наук, професор,
професор, кафедри філософії та політології,
Харківський національний економічний
університет ім. Семе́на Кузне́ця (Харків, Україна),
e-mail: Cheshko@karazin.ua, ORCID:
0000-0001-8414-9141

Kuz O. N.,

*DS, prof., the Chief of department of philosophy
and political science of Simon Kuznets Kharkiv
National University of Economics (Kharkiv, Ukraine),
e-mail: oleh.kuz@hneu.net, ORCID:
0000-0003-1359-2466*

Cheshko V. T.,

*DS, prof., prof. of department of philosophy and
political science of Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics (Kharkiv, Ukraine), e-mail:
Cheshko@karazin.ua, ORCID: 0000-0001-8414-9141*

Досліджуються механізми інтеграції та функціонування біополітики у концептуальному каркасі неоліберальної доктрини державного управління, адаптованої до сучасної фази розвитку техногенної цивілізації (інформаційного суспільства, воно ж – суспільство ризику). У якості методології дослідження біополітики виступає системний і феноменологічний аналіз. Особливість феномена біополітики полягає у тому, що об'єктом біовлади є людська природа, а елементарною одиницею біополітичного процесу – популяції та соціальні групи. Як результат цього розрізнення робиться висновок, що біополітичний пресинг виявляється по відношенню до ментальності та системи ціннісних пріоритетів найменш ресурсовитратним інструментом забезпечення адекватного для соціуму матеріального субстрату (людської природи). Досагається це за допомогою створення певної (біо)етичної системи імперативів у діяльності окремих особистостей та соціально-політичних інститутів стосовно самих себе та інших агентів соціальної дії.

Ключові слова: біополітика, біовлада, гендер, раса, неолібералізм, державне управління.

The mechanisms of integration and functioning of biopolitics in the conceptual framework of the neoliberal doctrine of government control, adapted to the modern phase of the development of technological civilization (information society which is also risk society) are studied. The methodology of the study of biopolitics is the system and phenomenological analysis. The feature of the phenomenon of biopolitics is that the point of application of biopower is human nature, and the elementary unit of the biopolitical process is population itself and social groups. As a consequence, it is concluded that biopolitical pressure is directed towards mentality and the system of value priorities with the least resource-intensive tool for ensuring a material substrate (human nature) adequate for a society. This is achieved through the creation of a certain (bio) ethical system of imperatives in the activities of individuals and socio-political institutions in relation to themselves and other agents of social action.

Keywords: biopolitics, biopower, gender, race, neoliberalism, government control.

У попередній розвідці [1] ми зробили системний філософсько-науковий аналіз механізмів і наслідків перетворення коеволюційної зв'язки біополітика–біоетика–технологія на механізм глобально-еволюційного процесу та дійшли висновку, що досліджуваний феномен неминуче веде до технологізації й раціоналізації власне еволюції людства у його біологічному (людська природа) і культурно-цивілізаційному (гуманність) вимірах.

У завершальній частині дослідження ми переходимо зі сфери філософсько-еволюційної антропології до проблемної сфери політичної іпостасі цієї науки. Неоліберальна доктрина обґрунтування індивідуального права на свободу вибору екзистенціального життєвого проекту надихається саме груповою адаптивністю поліморфних популяцій. Відповідно, центральне місце в неоліберальній доктрині прав людини займає категорія «розмаїття», а вихідним постулатом виступає теза про пряму кореляцію між цим показником і соціальною життєздатністю й еволюційно-історичною пластичністю демократичного суспільства, заснованого на забезпеченні такого різноманіття, незалежно від генетико-біологічної або соціокультурної причинної обумовленості цієї плюральності. Ця логічна побудова змінила вихідну ліберальну конструкцію, що наполягала на однаковості членів соціуму, яка витікає з їх приналежності до одного біологічного виду *Homo sapiens*. Неоліберальна інтерпретація природних прав людини виводилася з неодавністської еволюційної парадигми і усувала міжмодульний коеволюційний конфлікт у Західному (ліберально-гуманістичному) варіанті еволюційної стратегії техногенної цивілізації – між її соціокультурним і техно-раціоналістичним модулями. Вперше у закінченому вигляді вона була, наскільки нам відомо, обґрунтована відомим американським генетиком-еволюціоністом Теодосієм Добжанським у середині 1950-х років [5]. Таким чином, її можна розглядати як системну адаптацію цього соціокультурного типу, що має безпосередній вихід у сферу практичної соціальної та біологічної політики демократичного суспільства напередодні епохи біотехнологічної революції.

Однак, знявши один конфлікт між модулями еволюційної стратегії техногенної цивілізації, неоліберальна концепція прав людини негайно стала відправною точкою нового конфлікту. На цей раз він виник між соціокультурним і біологічним модулями.

Найбільш помітно протиріччя між індивідуальною та груповою нормою проявляється у співвідношенні між біологічною (sex) і соціальною складовими статевої поведінки і орієнтації. «Нетрадиційні» типи сексуальної орієнтації та самоідентифікації індивідуума з тим чи іншим статевим статусом для нашого біологічного виду є популяційною та видовою нормою, чого не скажеш про екзистенціальний контекст окремого представника секс-меншин. «Відповідні людській природі» стереотипи припускають передачу власної

генетичної інформації наступним поколінням, тобто наявність дітей і можливість доброзичливої участі в їх соціальному та біологічному розвитку і набуття відповідного соціального статусу.

У неоліберальному контексті трактування цієї проблеми виходить з групової адаптивності, спрямованої на техно–раціоналістичну адаптацію таких індивідуумів як необхідну predisпозицію їх соціально затребуваних вторинних психо–фізіологічних особливостей (наприклад, більшого артистизму і креативності у сфері художньої творчості).

Це означає розвиток еволюційного тренду антропогенезу на подолання конфлікту між соціальною і біологічною складовою репродуктивної поведінки за рахунок яскраво вираженого «соціального замовлення» на відповідні S & T інновації, тобто на перманентну технологізацію процесу репродукції людства.

«Екзистенціальний проект» (гуманітарна іпостась цього атрибута) знаходить свій природно–технологічний еквівалент у понятті «життєвий цикл» (life history). Культурне розмаїття людських істот у минулому (до переходу техногенної цивілізації західного типу до фази інформаційного суспільства та NBIC–технологій) забезпечувалося двома факторами: наявністю в рамках генетично детермінованого поведінкового модуля гомінідів кількох альтернативних поведінкових стратегій, по–перше, і можливістю епігенетичного (жорстко детермінованого або ситуативного) перемикання між ними у часі (залежно від стадії життєвого циклу) і у просторі (відповідно до локальних параметрів соціоекологічної ніші), по–друге. Найбільш очевидним, на наш погляд, прикладом служить подовження онтогенезу, перш за все, жіночої статі за межі власне репродуктивного періоду. У термінах теорії антропогенезу мова йде про закономірну зміну репродуктивних стратегій r–і K–типу протягом онтогенетичного розвитку, що мало безумовне адаптивне значення за конкретних умов соціокультурного адаптивного ландшафту.

Еволюція техно–раціоналістичного адаптивного модуля замикає еволюційний цикл позитивного зворотного зв'язку між соціокультурним і біологічним модулями стабільної еволюційної стратегії людини, створює умови для біологічної та соціокультурної еволюційної трансформації та / або дивергенції. По суті мова йде про *ініціювання* за допомогою технологічних інструментів і механізму реалізації біовлади *процесу втрати людиною власної біологічної та культурної самоідентичності*.

Таким чином, поняття «норма» також є функцією не тільки соматичних генетичних основ людського існування, але й диференційованого соціокультурного життя, якому соматична людська тілесність «відповідає».

Домінування Духа по відношенню до Тіла (тобто культури по відношенню до біологічних потреб Homo sapiens), тим не менше, збереглося. Винятки у просторі історії філософії XIX–XX століть нечисленні й внутрішньо суперечливі (наприклад,

«вічне повернення» Фрідріха Ніцше). Технологія і наука надають інструменти для переформатування організації людської природи (Zoe) відповідно до параметрів соціоекологічної ніші як результат становлення Bios. Іншими словами, соціокультурне буття людини забезпечується науково–технологічним розвитком. Свобода устремлень Духа від потреб плоти обертається технологічною залежністю і біовлада стає механізмом здійснення і проліферації цієї залежності (біополітикою). Відповідно еволюція культури стає предметом технологічних маніпуляцій, і як адаптивна реакція соціокультурного модуля з'являється біотетика.

Біополітична складова неоліберальної ідеології.

Комплекс об'єктивних, техно–раціоналістичних (біополітичних) інтересів–predisпозицій і суб'єктивних, соціокультурних (біоетичних) ціннісних імперативів, визначає пул можливих глобально–еволюційних сценаріїв щодо даного цивілізаційного типу. Він (комплекс) не є сталим, але, на нашу думку, досить стабільним для даного суспільства, принаймні, протягом кількох десятиліть. Його зміна можлива як результат «епохальних» змін теоретичних наукових парадигм, так і як наслідок трансмутації базисних ціннісних пріоритетів і соціально–психологічних predisпозицій.

У своїх попередніх публікаціях [2; 3] ми запропонували для позначення цього комплексу термін «еволюційна коректність». Він найбільш адекватний категоріально–термінологічному і концептуальному каркасам сучасних варіантів еволюційної (епігенетичної) теорії – «конструювання ніші» і т. ін.

Глосарій сучасної соціальної філософії й теоретичної соціології також вміщує аналогічну категорію – «режим істини (правди)» Мішеля Фуко [6]. Відразу зробимо необхідне уточнення щодо інтуїтивно очевидного змісту і символічної форми цього вербального конструкту. Англійська (regime of truth) і французька (régime de vérité) мають більш виражену змістовно–сміслову неоднозначність порівняно із східнослов'янськими, наприклад, мовами. В останньому випадку мається досить чітке смислове розмежування між «істиною» (відповідністю ідеального образу об'єктивної реальності самій реальності) і «правдою» (образом, який сприймається суб'єктом як істина, але не обов'язково є нею в дійсності). Політичні інтереси окремих соціальних спільнот, груп та цінності конкретних індивідуумів (гуманність) співвідносяться з соціальними об'єктами, але не з власне природним субстратом (людською природою), між ними можливі розбіжності і конфлікти [9]. Фуко, зокрема, постулював існування «неоліберального режиму істини / правди», що визначає які судження будуть вважатися дійсними (точніше, політично коректними) і, відповідно, які проблеми можуть знайти адекватне рішення, так само як і прийнятний спосіб їх вирішення у даному типі суспільства.

Для такого типу еволюційної коректності саме біовлада та її теоретичне осмислення (біополітика) видаються найбільш ефективним інструментом

і технологією стабілізації оптимальних у межах даної ідеологічної системи сценаріїв і трендів глобально-еволюційного процесу.

Основою цієї тези є те, що точкою застосування біовлади є людська природа, а елементарною одиницею біополітичного процесу – популяції та соціальні групи. Біополітичний пресинг виявляється тут найменш ресурсовитратним інструментом забезпечення адекватного для соціуму матеріального субстрату (людської природи). І досягається це за допомогою створення певної (біо)етичної системи імперативів і діяльністю окремих особистостей щодо себе самих та інших агентів соціальної дії [7]. Цей висновок найбільш очевидний на прикладі оцінки етичної припустимості та політичної коректності індивідуальної самоідентифікації з гендерною та етно-расовою приналежністю.

Еволюція практичної біополітики і права людини: зміщення акцентів.

У неоліберальній системі ідеологем сучасна людина дійшла до того, щоб якнайзавзятіше розглядати тілесну організацію тільки як основу самовираження. Оскільки з усуненням або послабленням у західній культурі релігії як чинника еволюційної, транс-індивідуальної та транс-особистісної семантичної стабілізації тільки ваше власне тіло є матеріальною основою власної індивідуальності (а не групової, набагато менш універсальної) самореалізації [8]. «Моє тіло – моє діло» – гасло виходить далеко за рамки феміністського руху і є номінантом на звання головного бренду епохи High Nume технологій.

Типовий для західної (Атлантичної) версії зразок технологічної цивілізаційної схильності до «звільнення самоідентифікації» від диктату біологічної основи виражається газетною цитатою: «... Дженнер каже, що вона жінка, значить, так і є. Це єдиний логічний висновок, який може зробити толерантне і цивілізоване суспільство. Однак расова дисфорія існує виключно у мозку. Є хороший і розумний аргумент: чоловіки відчувають себе жінкою, «жінки», які відчувають себе чоловіками і постійно зростаючою армією тих, хто піддається сумніву, – все це для мене цілком прийнятно, і проблем немає» [4]. Звернемо увагу на кілька обставин.

Перш за все, етнічна та расова приналежність (ідентичність) здаються необґрунтованими і довільними атрибутами особистості у подальшій ході техно-культуро-антропогенезу. Зрештою, на нас очікує перетворення будь-якого типу особистості ідентичності на суб'єкт індивідуального вибору, що визначається виключно пластичністю біологічного модуля еволюційної стратегії людини розумної у змінному контексті культури і маніпулятивними можливостями технології щодо її (ідентичності) атрибутів.

У цьому сенсі расова та етнічна ідентифікація для людини уявляється набагато менш проблематичною, ніж самоідентифікація за статтю та гендером. Ретроспективна історія будь-якої етнічної групи налічує безліч емпіричних аргументів на користь цієї тези.

І дійсно, наведена вище цитата взята з повідомлення про білу жінку (Рейчел Долежал), яка протягом багатьох років виступала у якості представника афроамериканців і служила у Вашингтоні президентом регіонального відділення найстарішої та найпрестижнішої правозахисної організації – Національної асоціації сприяння розвитку кольорових людей.

Подібні приклади повної інтеграції досоціальної спільноти іншої раси численні й служать основою сюжетної лінії класичних літературних історій Марка Твена, Сінклера Льюїса та інших. На відміну від гендерної / сексуальної орієнтації, така трансформація може бути досягнута в рамках соціокультурного модуля SESH (стабільної еволюційної стратегії Homo sapiens). Технологічні інновації впливають тільки на расові детермінанти, посилюючи процес етнічної самоідентифікації особистості. Адаптивна цінність біологічних етнічних (расових) детермінант обумовлена домінуючою еволюційною семантикою соціальної групи. Система семантики дозволяє групувати ідентичність, порівнюючи комунікативні відносини між окремими біологічними характеристиками – детермінантами раси (епікантусом монголоїдів і темною шкірою негроїдів, блакитними очима і світлим волоссям європейців і т. ін.) і соціокультурними кваліфікаторами (приналежність до «власної» або «чужої» раси).

Очевидно, що за декілька століть у фреймах західного менталітету, поряд із більш старими соціально-психологічними диспозиціями расової та етнічної (само)ідентифікації (об'єктивними критеріями раси, які збігаються, як правило, з постулатами парадигми фізичної антропології), виникла, як альтернатива, схильність до акцентування «неприродного», соціально-культурного характеру расової (само)ідентифікації (ключовий момент концепції раси у соціологічній парадигмі).

Це міркування і дозволяє інтерпретувати різницю між довільністю гендеру та об'єктивністю расової самоідентифікації. Парадоксально, але той факт, що значення біологічних детермінантів статі у виборі власного екзистенційного проекту ще не подолано шляхом біорепродуктивних технологій, акцентує увагу на культурні та психологічні компоненти гендерного самовизначення.

По відношенню до соціально-культурного статусу і самоідентифікації індивіда у неоліберальному соціумі генетичні маркери раси не грають особливої ролі; але згідно диспозиції західного менталітету расова ідентичність і расове розмаїття є об'єктивним культурним і соціальним явищем.

Расова ідентичність зазвичай розглядається (у сучасному західному менталітеті) як така, що має соціальну і етичну цінність та забезпечує соціальну і еволюційну стійкість. Тому соціокультурна мотивація до зміни «расового профілювання» здається безглуздою з точки зору особистого соціального статусу. Вирішення конфлікту між біологічними і соціально-культурними

компонентами расової диференціації у західному менталітеті та культурі розглядається як можливе виключно за допомогою соціокультурного модуля еволюційної стратегії людини.

Це не відноситься до гендерної ідентичності, пов'язаної із задоволенням основних потреб. Конфлікт між біологічними і соціально-культурними компонентами, а також між окремими елементами біологічного адаптивного комплексу має важливе значення для соціальної ситуації та індивідуального психофізіологічного комфорту. Існує соціальний попит на техно-раціоналістичні (здебільшого – біомедичні та репродуктивні) інновації, які забезпечують подолання коеволюційного конфлікту. Приватне самовизначення стає надзвичайно важливим для способу життя, положення у суспільстві, членства у соціальній групі, субкультурного типу («один із нас!») тощо.

Висновок. Отже, за відсутності соціокультурних норм і обмежень конверсія носіїв західного (трансатлантичного, технологічного) типу цивілізації на «речі», продукти само-конструювання і само-маніпулювання, обмежується лише складом і здатністю техно-раціоналістичного модуля еволюційної стратегії цієї цивілізації. При цьому, ментальні та аксіологічні предиспозиції припускають різкі стохастичні або навмисні відхилення. Принаймні останнє твердження виявляється справедливим для (нео)ліберальної ідеології сучасного Західного соціуму.

Список використаних джерел

1. Кузь, ОМ., Чешко, В., 2018. 'Біополітичні предиспозиції еволюційної метафізики', *Гілея*. №139. // Kuz', OM., Cheshko, V., 2018. 'Biopolitychni predyspozycii' evolucijnoi' metafizyky (Biopolitical predispositions of evolutionary metaphysics)', *Gileja*. №139.
2. Кузь, ОМ., Чешко, ВФ., 2016. 'Біовлада і біополітика: антропологічний та соціо-політичний вимір техногуманітарного балансу', *Гілея*, №107 (4), с.267–272. // Kuz', OM., Cheshko, VF., 2016. 'Biovlada i biopolityka: antropologichnyj ta socio-politychnyj vymir tehnogumanitarnogo balansu (Biopower and biopolitics: anthropological and socio-political dimensions of techno-humanitarian balance)', *Gileja*, №107 (4), s.267–272.
3. Кузь, ОН., Чешко, ВФ., 2016. 'Коеволюційна семантика генезису техногенної цивілізації і еволюційний ризик (між біоестетикою і біополітикою)', *Антропологічні виміри філософських досліджень*, №10, с.43–55. // Kuz', ON., Cheshko, VF., 2016. 'Koevoljucionnaja semantika genezisa tehnogenoj civilizacii i jevoljucionnyj risk (mezhdz bioestetikoju i biopolitikoju) (Coevolutionary semantics of technological civilization genesis and evolutionary risk (between the bioaesthetics and biopolitics))', *Antropologichni vymiry filosofsk'ych doslidzen'*, №10, s.43–55.
4. Brubaker, R., 2016. 'The Dolezal affair: race, gender, and the micropolitics of identity', *Ethnic and Racial Studies*, 39 (3), p.414–448.
5. Dobzhansky, Th., 1956. 'The Biological Basis of Human Freedom', N.Y.: *Columbia University Press*, 139 p.
6. Foucault, M., 2011. 'The courage of truth', N.Y.: *Palgrave*, 364 p.
7. Nadesan, MH., 2010. 'Governmentality, biopower, and everyday life', N.Y.: *Routledge*, 260 p.
8. Shilling, C., 2003. 'The Body and Social Theory', London: *SAGE*, 238 p.
9. Weir, L., 2008. 'The concept of truth regime', *Canadian Journal of Sociology*, 33 (2), p.367–389.

* * *